

Opinnäytetyö (AMK) / (YAMK)

Esittävä taide

Nukketeatteri

2011

Riina Tikkanen

NÄKYVÄ NÄKYMÄTÖN

– näkyvän ja näkymättömän nukettajan rooli
ja suhde nukkeen

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

Turun ammattikorkeakoulu

Esittävä taide | Nukketeatteri

7.9.2011 | Sivumäärä: 25

Ohjaaja(t): Ari Ahlholm, Rene Baker

Riina Tikkanen

NÄKYVÄ NÄKYMÄTÖN

Nukkenkäsittelijän työnkuvaan kuuluu vahvasti näkyvissä ja näkymättömissä oleminen. Opinnäytetyössäni pohdin näkyvän ja piilossa olevan nukkenäyttelijän roolia ja lavaolemusta, ja sitä, miten se vaikuttaa nukkenkäsittelyyn. Kirjoituksessani tutkin nukettajan näkyvyyden ja näkymättömyyden tuomia etuja ja rajoituksia nukkenkäsittelyyn. Milloin näkyvästä nukettajasta tulee näyttelijä? Miten nukesta tulee nukettaja?

ASIASANAT:

nukketeatteri, bunraku, näyttelijä, varjoteatteri

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing arts | Puppet theatre

7.9.2011 | Total number of pages: 25

Instructor(s): Ari Ahlholm, Rene Baker

Riina Tikkanen

VISIBLE INVISIBLE

Puppeteer is in his work often struggling with being visible and invisible. In my final thesis I ponder the visible and invisible puppeteer's role on stage and what kind of effect it has in puppet manipulation. I explore also the limits and limitations of puppeteering the puppeteer being either visible or not seen by the audience. When does the visible puppeteer become an actor? When does the puppet become a puppeteer?

KEYWORDS:

puppet theatre, bunraku, theatre, shadow theatre

SISÄLTÖ

1 NUKETTAJAN MUUTTUVA ROOLI	5
1.1 Nukettajan tehtävä	5
1.2. Nukettajan ammatillinen rooli	6
1.3 Nukettaja näyttämöllä	6
1.4 Nukettajan ja näyttelijän ero	7
2 NÄKYMÄTÖN NUKETTAJA	7
2.1 Näkymättömyyden aspekteja	8
2.2 Näkymättömyys ja nukan oma maailma	9
3 NÄKYVÄ NUKETTAJA	10
3.1 Näkyvän nukettajan haasteet ja vaikutukset esiintymistapaan	11
3.2 Nukettaja nukan kanssaesiintyjänä	12
4 NÄKYMÄTÖN JA NÄKYVÄ NUKETTAJA ERI NUKKETEATTERITEKNIKOISSA	12
4.1 Bunraku	13
4.2 Varjonukketeatteri	14
4.3 Marionettiteatteri	15
5 NUKETTAJAN SUHDE NUKKEEN	16
5.1 Taistelu fokuksesta	17
5.2 Nukke nukettajana	18
5.3 Nukan kapina	19
6 YHTEENVETO	20
7 LÄHTEET	21
LIITE 1	24

1 NUKETTAJAN MUUTTUVA ROOLI

1.1 Nukettajan tehtävä

Nukketeatterityylistä riippumatta, nukettajan tehtävänä on animoida fyysistä objektia siten, että yleisö uskoo sen elävän. Nukettaja manipuloi nukkea yksin tai yhdessä muiden nukettajien kanssa. Hän ilmaisee itseään ja välittää esityksen kannalta oleellista informaatiota yleisölle nukken kautta. Nukettaja voi olla yleisön nähtävissä tai piilossa yleisöltä.

Nukenkäsittelijä joutuu usein työskentelmään ergonomisesti epämukavissa asennoissa ja ahtaissa nuketuspaikoissa. Nukettajan on pystyttävä esiintymään myös rakenteellisesti hankalien nukkien kanssa, ja tutustuttava nukken rakenteeseen tarkasti, jotta pystyisi käsittelemään sitä luontevasti.

Nukettajan täytyy pystyä tunnistamaan nukenkäsittelyn ongelmat. Näyttelijää on helppo pyytää kävelemään lavan poikki ottamaan käteensä kahvikuppi, kun taas sama toiminta nukken kanssa vaatii usein paljon enemmän suunnittelua ja harjoittelua. (Skillset.org)

1.2 Nukettajan ammatillinen rooli

Monesti nukketaiteilija omaksuu esiintymisen lisäksi monia muita taiteenalaansa liittyviä ammatillisia rooleja. David Currel, nukketeatteritaiteilija Iso-Britanniasta, kuvailee nukettajan roolia monen eri ammattialan kautta; nukettaja on yhdistelmä kuvanveistäjää, muotoilijaa, maalaria, ompelijaa, sähkömiestä, puuseppää, näyttelijää, kirjailijaa, tuottajaa, suunnittelijaa ja keksijää. (Currel, 1) Nukettaja voi edustaa myös kertojan tai muun yleisön kanssa samalla tasolla olevaa roolia.

Tässä tapauksessa nukettaja usein harjoittaa teatterintekemistä kokonaisvaltaisemmin kuin muiden teatterimuotojen tekijät. (Wikipedia)

1.3 Nukettaja näyttämöllä

Nukettajan rooli näyttämöllä on monimutkainen käsite. Koska nukettaja on usein piilossa yleisöltä, hänet saatetaan kokonaan unohtaa ja kokea näkymättömäksi. Joskus nukenkäsittelijä saattaa nukken lisäksi olla myös tarinan kannalta tärkeässä lavaroolissa. Nukettajan roolin hahmottaminen selkeytyy vertailemalla näyttelijää ja nukettajaa.

1.4 Nukettajan ja näyttelijän ero

Monissa maissa myös nukettaja on tunnustettu näyttelijäksi. Vaikka näyttelijän läsnäolo aistittiin nukketeatterissa jo vuosia sitten, viimeistään silloin, kun nukettaja asteli näyttämölle nukken seurana tai sen näkyvänä manipuloijana. Silti erot näyttelijän ja näyttelijänukettajan ammattien välillä ovat olemassa. (Jurkowski, 458)

Nukettajalta vaaditaan mielikuvitusta ja draamantajua, muttei samanlaista egoismia ja exhibitionismia kuin näyttelijällä. Nukettajan tavoite on monisyisempi ja hienovaraisempi kuin näyttelijän, vaikka molemmat ovatkin esiintyjiä. Nukenkäsittelijä karttaa kirkkaasti valaistua lavaa ja on tyytyväinen piileskellessään näkymättömänä pimeydessä. Nukettajan valta nukkeen saattaa antaa nukettajalle jumalallisen roolin, Miles Leen sanoin:

"This is how my world would be, if I had the governing power to do as I wished."
(Lee, 144)

On itsestään selvää, ettei kukaan voi olla nukkenäyttelijä olematta myös jollain tasolla näyttelijä. Molemmissa tapauksissa näyttelemisen takana on ihminen; näyttelijän instrumenttina on hänen oma kehonsa, äänensä ja kasvonsa, nukettajan instrumenttina taas on nukke, jonka kautta hän ilmaisee itseään liikutellen nukkea. Jos nukkea, ihmisen tai muun elollisen kuvaa, tarkastellaan koko kehon peittävänä naamiona, saavutetaan piste, jossa nukketeatteri ja teatteri sulautuvat toisiinsa. Kuten näyttelijällä, myös nukettajalla on naamio:

nukke, jota hän ei pidä kasvoillaan, vaan enemmän tai vähemmän kaukana itsestään. (Siegel, 21-24)

Vaikka sekä näyttelijä että nukettaja ovat olennaisia ammattialoja teatterimaailmassa, heidän työtapansa ja näkökulmansa omaan työhönsä ovat toisistaan eroavat. Hyvä nukketeatteriesitys vaatii totaalista keskittymistä sisältäen sellaista tekniikkaa ja fyysistä tarkkuutta, jotka ovat näyttelijälle vieraita. Nukettajan työskentelylle asetetut vaatimukset pitävät hänet kiireisenä ja tukevat hänen esiintymistään, kun taas näyttelijällä on omat ammattikuntaansa koskevat vaatimuksensa.

Tilanteen aiheuttama konflikti, joka saattaa syntyä nukan ja nukettajan molempien esiintyessä selkeästi roolissa, sisältää nukketeatterille ominaisen aspektin: nukan ja nukkenäyttelijän statuksien välillä on selkeä ero. Monen nukettajan mielessä voi käydä salainen haave ylenemisestä näyttelijän tasolle, oman lavastatuksen nostaminen. Tällä tavoin nukettaja käyttää ammattiaan ponnahduslautana tavoitteidensa saavuttamiseen, mutta vahingokseen säilyttää statuserot nukan ja nukettajan välillä. (Meschke, 64-65)

2 NÄKYMÄTÖN NUKETTAJA

2.1 Näkymättömyyden аспектеja

Näkymättömästä nukettajasta puhuttaessa voidaan käsittää nukettaja näkymättömyys-sanan varsinaisessa merkityksessä, yleisön katseilta piilossa, näkymättömänä. Tiukasti rajatulla valokäytävällä voidaan piilottaa mustiin pukeutunut nukettaja pois näkyvistä, nukkien jäädessä käytävän sisälle. Käsite 'näkymätön nukettaja' voi myös tarkoittaa nukettajaa, joka oikeastaan on näkyvillä, mutta on pukeutunut neutraalisti, eikä ota roolillisesti tai kommentoivasti osaa esityksen tapahtumiin.

Kun nukke on kiinnostava ja tekee kiinnostavia asioita, yleisön huomio kiinnittyy kokonaan nukkeen, ja mustiin pukeutuneesta nukettajasta tulee näkymätön.
(Kollias)

2.2 Näkymättömyys ja nukan oma maailma

Näkymätön nukettaja antaa kaiken huomionsa nukelle, jolloin yleisö tekee samoin. Nukke näyttää liikkuvan itsestään omassa maailmassaan nukettajan käsitellessä nukkea joko mustiin pukeutuneena lähellä nukkea, kaukana nukesta piilossa yleisöltä kontrollinarujen päässä kuten marionettiteatterissa, tai nuketuskopin tai -sermin takana käsinukketeatterissa.

Piilotettua nukettajaa käytetään paljon perinteisessä nukketeatterissa. 1800-luvusta 1900-luvun alkuun nukketeatteri oli usein tunnettujen teatteri- tai oopperakappaleiden esittämistä pienoiskoossa ja ihmisnäyttelijöiden imitoimista. Siten nukettajan piilottaminen paperiteatterin seinien taakse tai käsinukkekopin sisään on ollut luonnollista.

Käsinukketeatteriesitys Pariisissa 1900-luvun alussa. (2)

Näkymätön nukettaja toimii ikään kuin kehyksissä. Kehys saattaa olla joko neutraali, kun halutaan huomion kohdistuvan tapahtumiin, tai koristeellinen. Nuket ovat pääroolissa, tärkeintä on nukkien näkyvyys. Nukettajan työtavat säilyvät salaisuutena, hänen työolonsa lavan alla, päällä tai takana ovat näkymättömyyden myötä yksityisiä. Näin nukettaja pystyy myös keskittymään täydellisesti vain nuketukseen, kun hänen ei tarvitse miettiä lavaolemustaan tai -käyttäytymistään. (Meschke, 61)

Nukettajan esiintyessä piilossa yleisöltä liikeradat nuketettaessa voivat olla vapaampia. Esimerkiksi pään kääntäminen tilanteessa, jossa nukettajan on seurattava nukkea katseellaan niin pitkälle, ettei periferianäkö enää riitä, hän voi huolettaa kääntää päätään, koska on näkymättömissä yleisöltä. Pimeydessä tehty liike ei voi viedä nukelta huomiota, koska nukettajaa ei näy.

3 NÄKYVÄ NUKETTAJA

Kun nukettaja tuodaan näkyville, perinteisen nukketeatterin kehykset nostetaan sivuun. Tapahtuu vapautuminen ja vallankumous. Nuken rajattu ja yksityinen maailma avautuu nukettajalle. Paljastunut nukettaja vaikuttaa myös lavan rakenteeseen; esimerkiksi marionettitaiteilijat lyhentävät nukkiensa naruja tullessaan alas nuketussillalta. Nukettaja siirtyy lähemmäksi nukkea, nuketusetäisyys on pienempi.

Nykypäivän nukketeatterissa nukettajan esilläolosta on tullut yleistä, nukettaja on päässyt lähemmäs nukkea ja sen omaa maailmaa. Nuken ja esiintyjän välisestä vuorovaikutuksesta syntyi kokonaan uudenlainen teatterillinen dynamiikka, kun nukettaja tuotiin näkyville. Nukettajan esiintulemisellä oli kauaskantoinen vaikutus moderniin nukketeatteriin, vaikka se olikin täydellinen vastakohta sille, mitä viktoriaaninen nukketeatteri alun perin oli ollut. (McCormick, 221)

3.1 Näkyvän nukettajan haasteet ja vaikutukset esiintymistapaan

Näkyvän nukettajan on erityisesti tiedostettava kehonsa ja liikkeensä nuketustilanteessa. Nukkeon kohdistunutta fokusta, eli huomiota, saattaa häiritä nukettajan ylimääräinen ja harkitsematon liikehdintä nuken takana.

Nukettajan paljastumisella on sekä positiivisia, että negatiivisia vaikutuksia. Miniatyrylavan poistumisen myötä liikkuvuuden rajoitukset katoavat; koko lava siirtyy nukettajan ja nukkien käyttöön. Nukettajan ei enää tarvitse piilotella nuketuspisteessään, vaan hän voi liikkua vapaammin. Toisaalta nukettajan kehon ollessa näkyvillä paljaalla lavalla ilman suojapaikkaa, on hänen kamppailtava huomiosta nuken kanssa.

Koska etäisyys nukkeen on pienempi kuin ennen, on nukettajan vaativampaa pitää huomio nukessa. Nukke on niin lähellä nukettajaa, että on hankalampaa uskotella, että nukke elää omaa elämäänsä yksin lavalla. Kun etäisyys on lyhyt, syntyy nuken ja nukettajan välille läheisempi ja merkityksellisempi suhde.

Kolmas osapuoli, näkyvä nukettaja, tuo draamaan syvyyttä. Aiemmin nuken ja yleisön vuoropuhelu muuttuu, kun keskusteluun tuodaan yhdeksi osapuoleksi myös nukettaja. (Meschke, 61-62)

Näkyvä nukettaja alkaa rikkoa myös nukettajan ja näyttelijän välistä rajaa. Paul Piris tutkii nukettajan näkyvää läsnäoloa nykynukketeatterissa tutkimuksessaan *Phenomenological study of the visible presence of the puppeteer in contemporary puppet theatre*. Kirjoituksessaan hän käsittelee nukkenäyttelijän näkyvyyttä toiseuden, havainnoinnin ja ruumiillistumisen kautta. Piris on erikoistunut ohjauksissaan yhdistämään nukketeatterin ja näyttelijyyden. Hän on kehittänyt harjoittelumuodon, *manipulactingin*, jossa esiintyjä samanaikaisesti manipuloi nukkea ja näyttelee roolihahmoa. Harjoittelumuodon avulla Piris tutkii todellisuuden tasoja nuken ja nukettajan

kohtaamisen kautta.

Vielä 1900-luvun alussa oli poikkeuksellista nähdä näkyvä nukettaja lavalla, toisin kuin tänä päivänä nukettajan näkyvyys on muodostunut lähes normiksi. Nukkenäyttelijän esiintuleminen on muuttanut nukketeatterin esteettistä muotoa, yleisön reaktiivisuutta ja esiintyjiltä vaadittavia taitoja. (Piris)

3.2 Nukettaja nuken kanssaesiintyjänä

Näkymättömän nukettajan neutraalista roolista askel kohti näkyvää, näyttelevää nukettajaa on pukea nukenkäsittelijä rooliasuun tai naamioon, jolloin hänestä tulee nuken näyttelevä työpari, isossa koossa. Nukettaja voi, huolimatta roolillisesta statuksenvaihdostaan näkymättömästä näkyväksi, manipuloida nukkea samanaikaisesti tai esiintyä muiden operoiman nuken vastaanäyttelijänä. Näyttelevä nukettaja on ikään kuin suuri ihmismäinen nukke, joka esittää rooliaan ja toimii nuken vastaparina näyttämöllä. Koska nukke on usein nukettajaansa huomattavasti pienempi, voi heidän välilleen syntyä kiinnostava liikkeellinen tai sanallinen dialogi.

Kun kaksi esiintyjää, tässä tapauksessa nukke ja nukettaja, esiintyvät yhdessä lavalla, voi heidän välilleen syntyä myös valtataistelu. Etenkin kun nukkea manipuloiva näkyvä nukettaja on pienikokoisen nuken yläpuolella, jo kokoero synnyttää ristiriitaisen tilanteen ja herättää kysymyksiä, kummalla ylästatus on.

Kiinalainen marionettitaitelija. (4)

Roolissa oleva nukettaja erottuu lavalta vielä enemmän, kuin rooliltaan neutraali näkyvä nukettaja, varsinkin jos hänen yllään on taustasta poikkeavan väriset vaatteet, tai naamio. Nukettajan ja ohjaajan on huomioitava nukettajan esiintulemisen seuraukset.

(Meschke, 64)

4 NÄKYMÄTÖN JA NÄKYVÄ NUKETTAJA ERI NUKKETEATTERITEKNIKOISSA

Monessa eri nukketeatteritekniikassa on perinteisesti käytetty piilotettua nukettajaa. Modernissa nukketeatterissa piilotettu nukettaja on vallannut tilaa ja huomiota itselleen, ja monet perinteiset nukketeatteritekniikat toteutuvatkin nykypäivänä myös näkyvällä nukettajalla. Seuraavissa kappaleissa on muutamia esimerkkejä perinteisistä nuketustyyleistä, joissa nukettaja voi tänä päivänä olla sekä näkyvillä että näkymättömissä.

4.1 Bunraku

Perinteisessä Japanilaisessa nukketeatterityylissä *Bunrakussa* nukettajat ovat pukeutuneet usein kokomustaan asuun (jap. *Kurogo*), ja ovat lavalla 75 senttimetriä alempana kuin itse nukke. Näyttämö peittää osan nukettajan vartaloa, ja näkyvän osan häivyttää taustaan musta kimono, huppu ja naamari. Katsojan huomio kiinnittyy nukkeen, nukettajasta tulee vain tumma varjo sen takana. Useimmissa *Bunraku* -traditioissa nukettaja jää yleisön katseilta lähes näkymättömiin, kun taas esimerkiksi Japanin Kansallisen *Bunraku* -teatterin perinteisiin kuuluu jättää päänukkenäyttelijän kasvot näkyville. (Kokkonen, 17; Wikipedia.org)

Mustiin pukeutuneet Bunraku-nukettajat. (1)

Alunperin *bunrakussa* musta väri symboloi merkityksettömyyttä. *Bunrakussa* alettiin käyttää mustiin pukeutunutta nukettajaa, jolloin nukettajasta vaatteineen tuli myös merkityksetön, näkymätön. Yleisön haluttiin ajattelevan, ettei nukken takana ole mitään. Lopulta kun yleisö huomasi nukenkäsittelyn taituruuden, tarkkuuden ja täydellisyyden, se halusi nähdä, kuka nukkea käsittelee. Tästä syntyi idea *dezukaista*, nukettajasta ilman kasvot peittävää huppua.

Kiehtovaa *Bunrakussa* on se, että nuket näyttävän liikkuvan itsestään, vapaasti ja yhtä elävästi kuin ihminen. (Unesco)

Näkymätön nukettaja antaa *Bunrakussa* tilan kokonaan nukelle ja pysyttelee itse poissa parrasvaloista.

Näkymätön nukettaja voi mustan sijaan pukeutua myös valkoiseen. Saksassa syntynyt ja Ruotsissa vaikuttanut nukketaitelija Michael Meschke käytti *Antigone* -esityksessään (1984) *bunrakusta* ammennettuja oppejaan, mutta vaihtaen nukettajien vaatteet valkoisiksi ja itse nuken mustaksi. (Räisä, 22)

Nykybunrakussa nukettaja saatta usein olla myös selvästi näkyvillä, vaikka olisikin neutraalisti pukeutunut. James Read haastattelee nukketheateri *Pangolin's Teatimen* taiteellista johtajaa, englantilaista nukketheateriohjaaja Jeremy Bidgoodia. Read kysyy, miksi hän käyttää näkyviä nukettajia yhdessä *Bunraku*-nukketekniikan kanssa. Bidgood vastaa:

"Perinteisessä Bunraku-nukketheaterissa nukettajat ovat piilossa, pukeutuneina mustaan samettiin. Me päätimme olla piilottamatta nukettajia, sillä uskon, että näkyvät nukettajat ennemminkin voimistavat nuken taianomaisuutta, kuin latistavat sitä. Nukettajien piilottaminen on kuin turha valhe; me kaikki tiedämme, että he ovat siellä. Siksi yhtä hyvin nukettajat voidaan tuoda reilusti näkyville. Nukettajien näkyvyys tuo esille nukkenäyttelijän taidot ja fokuksella pelaamisen. Se sallii myös keskustelun nuken ja nukettajan välillä, joka tuo esitykseen täysin uusia tasoja." (Dontpaniconline.com)

4.2 Varjonukketatteri

Perinteisessä varjonukketheaterissa nukettajan tehtävä on usein työskennellä varjokankaan takana liikuttelemassa kaksiulotteisia varjonukkeja.

Nyky nukketheaterissa varjoteatteri voi olla myös teatterinuken kaltaisten nukkien tai objektien nukettamista käyttäen hyödyksi varjojen tuomaa estetiikkaa ja symbolismia, jopa nukettajan valaisemista näkyväksi. Usein varjoteatterissa

nukettaja on piilossa kankaan takana ja sijoittuu niin, ettei valonlähde heijasta hänen varjoaan kankaalle.

Balilaisessa perinteisessä temppelevarjonukketeatterissa nukettajan ääni kuuluu kuiskauksena *keliin*, valkoisen varjokankaan, takaa. Nukettajan näkeminen on mahdotonta, varjo liikkuu ja esiintyy kuin ilman nukettajaa. tarinat nukketeatteriesityksissä käsittelevät balilaisia myyttejä ja yliluonnollisia kertomuksia, koko kertomisen mystiikka perustuu näkymättömään nukettajaan. Paikalliset uskovat, että varjonukkeja liikuttelee temppelein Pyhä Henki, eivätkä edes henkisesti hyvin valveutuneet henkilöt pysty näkemään nukenkäsittelijää. (Indo, 2011)

4.3 Marionettiteatteri

Viktoriaanisen nukketeatterin mestarit 1800-luvulla pitivät nukettajan näkymättömyyttä esityksissään itsestäänselvytenä. Nukettajan näkymättömyys auttoi yleisöä kokemaan nuken elävänä olentona, joka eli toimi yksinään omalla näyttämöllään. Marionetti eli omaa elämäänsä roikkuen läpinäkyvien narujen varassa, nukettajan seisoessa nuketussillalla sen yläpuolella.

1900-luvulla nukettaja alkoi kuitenkin hivuttautua esiin ja tunkeutui näyttämölle nuken seuraksi. Marionetit alkoivat myös esiintyä risteilyaluksilla ja cabareissa, takanaan iltapukuun pukeutunut nukettaja. Nukettajan näkyvyys oli yleisölle muistutus siitä, että figuuria liikuttelee ihmisesiintyjä. Nukettaja muodostui olennaiseksi osaksi esitystä.

5 NUKETTAJAN SUHDE NUKKEEN

Jokaisella nukella on omanlaisensa liikekieli, jota nukettajan täytyy tutkia ja kunnioittaa. Nukke on nukettajan vallassa, mutta nukettajan on omaksuttava nukken rajoitukset ja mahdollisuudet, jotta esiintyminen olisi luontevaa.

Nukettajan on tietoisesti ja intensiivisesti keskityttävä tulkintaansa. (Baric, 29)

Katri Pekri, nukketeatteriopiskelija, kuvailee nukken ja nukettajan välistä suhdetta biologian kautta symbioosina ilman loisintaa. Molemmat toimivat auttaakseen toista, ei hyötyäkseen tai pakottaakseen vastapuolta. (Pekri)

Neville Tranter, australialainen, nykyään Hollannissa asuva näyttelijä ja nukketaiteilija käsitteli nukken ja nukettajan välistä suhdetta näytelmässä "Seven Deadly Sins" vuonna 1984. Tranter manipuloi nukkeja Mephistopheles'n hahmossa. Kun Faust kohtaa hänet kasvotusten, Mephisto repäisee kasvoiltaan paholaisen naamion paljastaen omat kasvonsa; Tranterin ihmiskasvot, nukettajan kasvot. (Jurkowski, 458-9)

Tranter kertoo ajatuksiaan nukken ja nukettajan välisestä suhteesta Hannu Räisän kirjassa Nasty Puppet. Tranterin mielestä nukke on nukettajan instrumentti - soitin, jonka täytyy liikkua hyvin ja tottelevaisesti, eikä taistella nukettajaansa vastaan. "Esitykseni ovat dialogia näyttelijän ja yleisön välillä ja nuket ovat instrumenttejani." (Räisä, 77)

Erik Kolár, tsekkiläinen tutkija, kuvailee nukettajan ja nukken olevan erottamaton kokonaisuus. (Kolár, 32)

5.1 Taistelu fokuksesta

Nukettaja ei valtaa esiintyessään näyttämöllä koko tilaa, vaan jakaa sen nuken kanssa. Nukella voidaan tässä yhteydessä tarkoittaa lähes mitä tahansa: objektia, erilaisia materiaaleja, toista ihmistä, lavasteita tai puvustusta.

Nukettaja vetää huomion jonnekin muualle kuin itseensä, ollessaan silti itse läsnä. Huomion määrä voi vaihdella rajusti riippuen nukettajan roolista.

Kun sekä nukke, että nukettaja ovat molemmat lavalla yleisön nähtävissä, täytyy katsojille antaa aikaa päättää, kumpaa katsoa, kumpaan keskittää huomionsa. Yleisön huomion saaminen haluttuun kohteeseen, nukkeen tai nukettajaan, voidaan saavuttaa esimerkiksi esiintyjien käyttämällä katsekontakteilla, fokuksilla. (Bicát)

Jos nukettaja katsoo nukkea, fokus siirtyy nukkeen, ja jos nukke katsoo nukettajaa, tuodaan nukettaja näkyväksi ja huomionalaiseksi. Esimerkkinä nukettajan yleisökontakti huomataan, ja huomio siirtyykin nukesta nukettajaan, kunnes nukettaja keskittyy jälleen nukkeen kannustaen yleisöä tekemään samoin.

On myös päätettävä kumpi on kunkin kohtauksen kantava voima, avainnäyttelijä. Nukettajan tehtävä on siirtää tietoa ja tunteita nuken kautta yleisölle.

"They seek the stage light for their puppets, not for themselves." (Bicát)

Nukettajan tulee katsoa nukkeaan sitä manipuloidessaan, riippumatta siitä, onko nukettaja näkyvillä vai näkymättömissä. Jos näkyvä nukettaja katsoo nukkea, myös yleisö kiinnittää huomionsa nukkeen. Nukettaja voi vaivihkaa vilkaista yleisöä nukettaessaan esimerkiksi mitatakseen yleisön reaktioita;

kuitenkin suoraa katsekontaktia yleisön kanssa pitäisi välttää, kun halutaan pitää huomio nukessa, tai muuten nukettaja alkaa suoranaisesti kilpailla nuken kanssa katsojien huomiosta.

Joskus nukettajan ja nuken välillä voi olla koominen, mutta harkittu kilpailu fokuksesta. Tilanteen toimiminen vaatii huolellisuutta ja harjoittelua, jotta se tukisi nuken toimintaa horjuttamatta sitä. Nuken katsominen nuketuksen aikana sallii nukettajalle edun tarkkailla nukkea ja sen liikkeitä keskeytyksettä. (Faurot, 165)

Näkyvä ja piilossa oleva nukettaja taistelevat fokuksesta keskenään eri tavalla. Liitteenä (Liite 1) oleva kaavio käsittelee nukettajan ja nuken jakaman huomion määrää nukettajan roolista ja näkyvyydestä riippuen.

Esimerkkikaavion kaikki tekijät antavat tilaa objektille, vaikkei aina käytetä sanaa nukettaja. Kun näyttelijä käyttää objektia tietoisesti, tulee hänestä nukettaja. Lopulta epäitsekäs nukettaja, joka pysyttelee piilossa yleisöltä ja antaa nukelle kaiken huomionsa, hyljäten oman egonsa, saattaa löytää keinon itsensä esiintuomiseen. (Ferrafiat)

5.2 Nukke nukettajana

Avoimen nukenkäsittelytekniikan yleistyminen ja nukettajan paljastaminen yleisölle 1900-luvun alkupuolella toi myös nuken nukettajaksi. Tunnettuna esimerkkinä nukettajanukeista on ranskalaisen Louis Valdès'n ”Jongleur Marionnettiste” (1950) , jossa marionetti pitelee pienemmän marionetin naruja, joka pitelee jonglööraavan vielä pienemmän marionetin naruja. Neljäs marionetti kurkistelee isoimman olkapään takaa. Suurin marionetti muistuttaa eniten ihmistä, pienimmillä, monen narun ja ristikon kautta nuketettavilla marioneteilla on enemmän nukkemaisia, pelkistettyjä piirteitä. Mitä kauemmaksi ihmisnukettajasta päästään, sitä nukkemaisemmiksi marionetit käyvät.

(3)

5.3 Nuken kapina

Avoin nukenkäsittelytekniikka yllytti nuken kapinaan. Nukettajaansa vastaan kapinoiva nukke toi mukanaan uutta symboliikka nukenkäsittelijän ja nuken väliseen suhteeseen. Kapina siirtyi yhteiskunnallisesta katuteatterista ja vallanpitäjien kritisoimisesta ristiriitaan nuken ja sen luojan ja liikuttelijan välille. (Blumenthal)

Esimerkkeinä nuken kapinasta nukettajaansa vastaan mainittakoon ranskalaisen Philippe Genty'n Pierrot-marionetti (1968), joka tullessaan tietoisesti riippuvaisuudestaan nukettajaansa katkaisi itse omat narunsa. (Jurkowski, 366) ja hollantilaisen Henk Boerwinkelin Pulcinella (1971), joka seuratessaan omien narujensa alkupäätä huomaa yläpuolellaan nukettajan kädet, ja yrittää riuhtoa itseään vapaaksi ja jopa liikutella itse itseään naruista.

Pulcinellan melkein onnistuessa yrityksessään, nukettaja irrottaa otteensa naruista ja nukke putoaa kuolleena maahan. Nukettajan käsien ilmaistessa tyytyväisyyttä, myös hänen kätensä tipahtavat velttoina sivuille, ikään kuin myös hänen naruistaan päästettäisiin irti. Lopulta Pulcinella nousee ylös, nostaa puuristikkonsa maasta ja käyttäen sitä kävelykeppinä kävelee linkuttaen pois lavalta. (Jurkowski, 369). Nuket, jotka yrittävät paeta nukettajaltaan ovat usein marionetteja.

6 YHTEENVETO

Nukketeatteritaiteilijan on hyvä tiedostaa, mikä nukettaja oikeasti on. Miksi nukettaja pukeutuu mustaan ja piileskelee yleisöltä? Mistä se juontaa juurensa? Mikä on nukettajan rooli näyttämöllä? Näkyvyys ja näkymättömyys ovat jokapäiväisiä aiheita nukettajan työssä ja ongelmanratkaisutilanteita tulee useasti. Mihin piiloutua kohtauksen ajaksi? Minkälainen valaistus tukee sitä, että nukettaja olisi mahdollisimman näkymätön

On kiinnostavaa kysyä itseltään miksi haluaa piilottaa nukenkäsittelijän, tai miksi haluaa tuoda hänet näkyväksi yleisölle. Jokainen esitys tai produktio on erilainen, ja siksi onkin hyvä valita nuketustyyli ja -tekniikka sen mukaan, mitä haluaa niillä kertoa. Haluan korostaa opinnäytetyössäni sitä, kuinka tärkeää on ottaa huomioon nukettajan näkyvyyden ja näkymättömyyden tuomat mahdollisuudet. Miten esitystä voi syventää keskittymällä muiden esityksellisten aspektien lisäksi myös siihen, minkälaisen roolin nukettajalle esityksessä antaa?

Nukettajan rooli voi olla niin monisyinen, että on sääli jättää käyttämättä sen tuomia mahdollisuuksia. Näkymätön nukettaja antaa rauhan nuken omalle maailmalle, kun taas näkyvä nukettaja saattaa tuoda esitykseen siihen kaivattua syvyyttä.

7 LÄHTEET

Baric, M. 1980. *Nukke lapsen ystävänä*

Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Faurot, K. 2003. *Books in Bloom : Creative Patterns and Props That Bring Stories to Life.*

Chicago: American Library Association.

Jurkowski, H. 1998. *A history of European puppetry, Volume Two: The Twentieth Century.*

Ceredigion, Wales: The Edwin Meller Press.

Räisä, H. 2009. *Nasty Puppet.*

Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.

Kokkonen, S. 1982. *Nukketeatteri elää.*

Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Tillis, S. 1992. *Toward an Aesthetics of the Puppet: Puppetry as Theatrical Art*

CT: Greenwood Press.

Currel, D. 1987. *The Complete Book of Puppet Theatre.*

NJ: Barnes and Noble.

Kolár, E. 1967. *The Puppet Theatre: A Form of Visual or Dramatic Art?*

ks. UNIMA

Siegel, H. 1967. *Actor and Puppeteer.*

Ks. UNIMA

Meschke, M.1992. *In Search of Aesthetics for the Puppet Theatre.*

Käännös: Susanna Stevens.

New Delhi: Indira Gandhi National Centre for the Arts.

UNIMA & Margaret Niculescu. 1967. *The Puppet Theatre of the Modern World.*

Käännös: Ewald Osers & Elizabeth Strick.

Boston: Plays, Inc.

Indo.com: Bali & Indonesia on the net. 2011. *This Strange Archipelago – Invisible Puppeteer*.
http://www.indo.com/featured_article/puppeteer.html
 Viitattu 2.2.2011.

McCormick, J.; McCromick, C. & Phillips, J. 2004. *The Victorian Marionette Theatre*.
 Iowa City: Univ. of Iowa Press

Skillset.org. 2011. *Performing*.
http://www.skillset.org/film/jobs/performing/article_4728_1.asp
 Viitattu 12.2.2011

Ferrafiat, P. ks. Pekri

Pekri, K. *What is a puppeteer?*
<http://muistio.tieke.fi/XE40644gs0>
 Viitattu 9.5.2011

Unesco
<http://www2.ntj.jac.go.jp/unesco/bunraku/en/contents/creators/operator.html>
 Viitattu 9.5.2011

KUVAT

1 <http://cct300-f07.wikispaces.com/Japanese+Traditional+Performing+Arts++Classical+Theater>

2 http://www.boston.com/travel/getaways/europe/gallery/kid_friendly_paris?pg=3

3 <http://nouvellefeuille.canalblog.com/archives/2011/03/27/20741266.html>

4 <http://yeschinatour.com/china-guides/chinese-culture/puppet-show/>

Kaavio nukettajan ja nuken jakaman fokuksen määrästä riippuen nukettajan roolista näyttämöllä

FOKUS KOKONAAN NUKESSA

NÄKYMÄTÖN
NUKETTAJA

Rooliltaan neutraali nukettaja
Pukeutunut mustaan tai muulla tavoin neutraalisti, jottei veisi nukelta fokusta
Antaa nukelle fokuksen nukettaessaan

NUKKE JAKAA FOKUKSEN
NUKETTAJAN KANSSA

NÄKYVÄ
NUKETTAJA

Fokus siirtyy nukesta nukettajaan ja päinvastoin
Ei välttämättä neutraali pukeutumiseltaan
Voi kommentoida juonen kulkua tai nukettajan rooliaan ottamalla välillä fokuksen
Voi olla esityksen juonen kannalta olennaisessa roolissa

FOKUS KOKONAAN
NUKETTAJASSA

NÄYTTÉLIJÄ

- Nukettajasta tulee näyttelijä objektin
kanssa